

УДК 336.22

СВИЩУК Алла, здобувач кафедри фінансів КНТЕУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Обґрунтовано теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення методологічних засад здійснення податкового регулювання економіки. Визначено загальні та специфічні функції податкового регулювання економіки, запропоновано перелік ключових принципів здійснення регулювання економіки податковими методами. Сформовано основні податкові методи та інструменти регулювання економічного розвитку країни, а також запропоновано основні підходи до класифікації податків з точки зору їх впливу на соціально-економічний розвиток держави. Визначено структурно-логічну послідовність здійснення податкового регулювання економіки.

Ключові слова: податкове регулювання економіки, функції податкового регулювання економіки, принципи податкового регулювання економіки, інструменти регулювання економіки податковими методами, методи та інструменти податкового регулювання економіки, структурно-логічна послідовність податкового регулювання економіки.

Свищук А. Методологические основы налогового регулирования. Обоснованы теоретические положения и разработаны практические рекомендации относительно совершенствования методологических принципов осуществления налогового регулирования экономики. Определены общие и специфические функции налогового регулирования экономики, предложен перечень ключевых принципов регулирования экономики налоговыми методами. Сформированы основные налоговые методы и инструменты регулирования экономического развития страны, а также предложены основные подходы к классификации налогов с точки зрения их влияния на социально-экономическое развитие государства. Определена структурно-логическая последовательность осуществления налогового регулирования экономики.

Ключевые слова: налоговое регулирование экономики, функции налогового регулирования экономики, принципы налогового регулирования экономики, инструменты регулирования экономики налоговыми методами, методы и инструменты налогового регулирования экономики, структурно-логическая последовательность налогового регулирования экономики.

Постановка проблеми. Податкова система є важливим інструментом впливу держави на показники соціально-економічного розвитку країни. Ефективність його використання залежить від того, наскільки чітко та адекватно застосовуються певні методи та інструменти податкового регулювання економіки, а також від того чи в логічній послідовності з дотриманням ключових принципів реалізуються певні його етапи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання соціально-економічних процесів у країні за допомогою податкових методів та інструментів досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних авторів: С. Арбузова, І. Бушуєвої, О. Вапнярської [1], А. Даниленка, О. Береславської, Є. Бесараб [2], В. Новицького [3], І. Столярова, І. Мисляєвої, О. Катихіна [4], Т. Реви [5], Ю. Петруні [6], А. Нікітішина [7] та ін.

Проте існуючі наукові розробки з проблем застосування податкових методів та інструментів для регулювання національної економіки не дають повного уявлення про функції, принципи, методи інструменти податкового регулювання економіки та формування структурно-логічної послідовності регулювання розвитку національної економіки. Це певним чином знижує ефективність заходів податкової політики, що реалізуються державою.

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення методологічних засад здійснення податкового регулювання економіки (ПРЕ). Для досягнення зазначеної мети вирішено такі **завдання**: сформульовано загальні та специфічні функції ПРЕ, запропоновано перелік ключових (загальних та специфічних) принципів здійснення регулювання економіки податковими методами й основних податкових методів та інструментів регулювання економічного розвитку країни, розроблено основні підходи до класифікації податків з точки зору їх впливу на соціально-економічний розвиток держави, визначено структурно-логічну послідовність здійснення ПРЕ.

Результати дослідження. Податкове регулювання соціально-економічного розвитку країни здійснюється шляхом поступової реалізації притаманних йому функцій, які, в свою чергу, об'єднують етапи податкового регулювання та передбачають застосування відповідних методів та інструментів.

Науковці Н. Платонова, В. Шумаєв, І. Бушуєва [1, с. 128–129] зазначають, що функції фінансової системи у цілому мають вирішальне значення у державному регулюванні економіки. Оскільки податкова система є складовою фінансової системи, наукову позицію цих авторів можливо екстраполювати на ПРЕ.

Таким чином, податковому регулюванню економіки притаманні загальні функції, за допомогою яких держава вживає заходи, спрямовані на зміни параметрів функціонування соціально-економічних процесів у країні.

Функція планування передбачає генерування системи цілей державної податкової політики та обґрунтування найбільш ефективних на основі визначення та чіткого розмежування повноважень між центральними та місцевими органами державної влади. Ця функція передбачає прогнозне розподілення обмеженого обсягу фінансових ресурсів,

які можуть бути мобілізовані до централізованих фондів у часовому аспекті з урахуванням пріоритетів та цілей економічного та соціального розвитку, їх перерозподілу між державним та місцевими бюджетами. Дана функція реалізується шляхом складання довгострокових програм економічного та соціального розвитку країни загалом та її територій, проектів бюджетів, коригування системи оподаткування тощо.

Якісне планування в податковій сфері неможливе без розроблення прогнозів, які дають змогу оцінити майбутні обсяги податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Прогнозування є необхідним елементом системи державного податкового регулювання, про що свідчать дослідження провідних науковців.

Найбільш поширеними у податковій сфері є такі методи прогнозування: експертних оцінок, аналізу тенденцій, детерміністичний підхід, економетричне моделювання.

Організаційна функція передбачає розроблення та затвердження згідно з чинним законодавством підзаконних нормативно-правових актів, що визначають порядок: застосування тих чи інших норм податкового законодавства; складання та подання податкової звітності; нарахування та сплати податків до бюджетів, визначення повноважень органів державної влади, відповідальних за контроль за дотриманням податкового законодавства, та їх підрозділів. З цією функцією пов'язані також процеси внутрішньої організації потоків податкових платежів.

Крім того, організаційна функція державного податкового регулювання розкривається через структуру органів державної влади на державному та місцевому рівнях, які мають забезпечувати прийняття рішень щодо функціонування системи оподаткування. Виконання саме цієї функції державним податковим регулюванням повинно забезпечити функціонування системи оподаткування. Ціллю державного податкового регулювання в цьому аспекті слід визнати формування оптимальної структури органів державної влади, наділених повноваженнями в сфері оподаткування, а також налагодження оптимального та ефективного механізму взаємодії між такими органами та унеможливлення дублювання виконуваних ними функцій у сфері оподаткування.

Реалізація організаційної функції державного податкового регулювання стосовно побудови оптимальної організаційної структури органів державної влади, що наділені відповідно до законодавства України податковими повноваженнями, повинна забезпечити досягнення таких результатів: стабілізація та чітке визначення повноважень податкових органів; гнучкість структури податкових органів з метою наближення їх послуг безпосередньо до споживачів та відповідності потребам реальних соціально-економічних умов у суспільстві; конкретизація та формалізація схеми інформаційних потоків між підрозділами податкових органів, що сприятиме налагодженню оперативної та ефективної комунікації між ними, максимальній поінформованості платників

податків; чітка фіксація в нормативно-правових актах прав і обов'язків співробітників контролюючих органів та органів стягнення, а також платників податків; забезпечення добору, спеціалізації та освіти впродовж життя співробітників контролюючих органів та органів стягнення, забезпечення їх спеціалізації на конкретних видах діяльності.

Важливим кроком у напрямку узгодження діяльності інших органів державної влади в сфері оподаткування стало прийняття Податкового кодексу України. Проте у практичній діяльності ще існує ряд проблем. Так, у супереч вимогам Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України зміни до законодавчих актів з питань оподаткування можуть вноситися не пізніше ніж за шість місяців до початку нового бюджетного року. Внаслідок такої невідповідності змін до податкового законодавства виникають неузгодженості у функціонуванні системи оподаткування, оскільки цілком законно судові органи у разі порушення податкового законодавства можуть стати на бік платників податків.

Крім того, аналіз практики законотворчої діяльності у сфері оподаткування свідчить про порушення задекларованого у статті 4 Податкового кодексу України принципу стабільності. Такі недоліки призводять до зниження якості бюджетного прогнозування та планування, що ставить під сумнів виконання цілей та завдань стосовно виконання показників обсягів податкових надходжень до бюджетів.

Функція мотивування (стимулювання) – передбачає реалізацію заходів, спрямованих на досягнення визначеної системи цілей податкового регулювання економічного та соціального розвитку країни. За допомогою цієї функції інтерпретуються фактори, що впливають на діяльність у сфері оподаткування та враховуються інтереси платників податків в отриманні додаткових фінансових ресурсів для забезпечення свого функціонування та розвитку. Для ефективного функціонування системи податкового регулювання вирішальними є фактори, що визначають поведінку співробітників органів державної влади у процесі прийняття ними рішень з питань оперативного, тактичного та стратегічного податкового регулювання.

Мотиви, які можуть застосовуватися у системі фінансового регулювання економіки податковими методами та інструментами, доцільно поділяти на три основні групи:

сервісні мотиви – зацікавлюють платників сплачувати податки внаслідок виконання державою її функцій (управління, оборона, охорона правопорядку тощо), надання громадських послуг (освітлення та прибирання громадських територій та приміщень, озеленення, будівництво об'єктів соціальної інфраструктури тощо). Крім того, держава відіграє важливу роль у розвитку пріоритетних у цілому для суспільства видів економічної діяльності (проведення наукових досліджень, авіабудування, розвідка корисних копалин тощо), та інвестиційних проектів (будівництво доріг, мостів тощо);

мотиви примусу – вимушують співробітників податкових органів та платників податків до дотримання податкового законодавства внаслідок можливості настання фінансової, адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення податкового законодавства;

ідеологічні мотиви – передбачають проведення роз'яснювальної роботи за допомогою методів психологічного впливу серед платників податків щодо необхідності формування необхідної фінансової бази для діяльності держави.

Держава зобов'язана сформувати таку сукупність мотивів, їх органічне поєднання, яка забезпечить зацікавленість платників сплачувати податки та унеможливить скорочення обсягів господарської діяльності та загострення соціальної напруженості в суспільстві.

Функція контролю сприяє досягненню визначених цілей та завдань податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни. Її виконання передбачає систематичний контроль з боку відповідних органів державної влади за повнотою та своєчасністю сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та встановлення відповідальності платників податків і посадових осіб за порушення норм податкового законодавства, що включає й заходи адміністративної, кримінальної та фінансової відповідальності.

У межах реалізації контрольної функції державного податкового регулювання постійно проводиться фінансово-економічний аналіз, за допомогою якого здійснюється кількісна та якісна оцінка показників функціонування системи оподаткування, виявляються відхилення від встановлених параметрів функціонування та причини таких відхилень. За допомогою методів та прийомів економічного аналізу органи управління системою оподаткування мають можливість визначати глибинні зв'язки між окремими її параметрами функціонування, своєчасно виявляти тенденції розвитку, розробляти оптимальні та найбільш ефективні варіанти управлінських рішень.

Ефективне функціонування державного податкового регулювання неможливе без відповідного *інформаційного забезпечення*, яке являє собою його підсистему, що забезпечує формування оперативної та об'єктивної інформації про стан системи оподаткування. Інформаційне забезпечення повинно функціонувати на постійній основі, оскільки управлінський вплив керуючої системи на керовану відбувається безперервно, що сприяє виробленню актуальних, своєчасних та ефективних рішень у сфері оподаткування.

Крім того, існує низка специфічних функцій податкового регулювання, які здійснюються спеціально уповноваженими органами державної влади [2].

Розподільча (регулююча або економічна): вилучаючи частину вартості створеного в державі валового внутрішнього продукту, держава визначає обсяг фінансових ресурсів, які залишаються у платників

податків та можуть спрямовуватися ними на власний виробничий та соціальний розвиток.

Фіскальна: за її допомогою реалізується основне суспільне призначення податків, зборів (обов'язкових платежів) – формування централізованих фондів фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування (державного та місцевих бюджетів), за рахунок яких фінансуються заходи, пов'язані з виконанням державою та органами місцевого самоврядування властивих їм функцій.

Деякі дослідники [3] пропонують також розрізняти *стимулюючу* (податки створюють умови для формування додаткової фінансової бази функціонування господарюючих суб'єктів), *заборонну* (створення несприятливих, з точки зору оподаткування, умов для ведення певних видів господарської діяльності), *структуруючу* (сприяє раціоналізації та спрощенню системи оподаткування) функції.

Таким чином, податкове регулювання та вплив податків на національну економіку повинні розглядатися не тільки як інструменти наповнення бюджетів, а передусім виходячи з їх регулюючої функції. Тенденція до переміщення акцентів у податковій політиці та державному податковому регулюванні з суто фіскальної ролі податків до їх регулюючого впливу на національну економіку поширюється.

ПРЕ є фактичним засобом реалізації державної податкової політики. Таким чином, при застосуванні оподаткування в ході фінансового регулювання економіки доцільно дотримуватися принципів побудови податкової політики. Класичні принципи побудови податкової політики, сформульовані А. Смітом у праці "Дослідження про природу та причинах багатства народів" (1776 р.), полягають у такому: піддані держави повинні підтримувати державу відповідно до доходу, яким вони користуються під заступництвом та захистом держави; податок повинен бути не довільним, а точно визначеним за термінами, сумами та способом платежу; кожен податок повинен стягуватися у той час і тим способом, коли та як платнику повинно бути зручніше за все його сплачувати; податкова політика будується так, що спочатку визначаються витрати держави (бюджетні витрати), а потім вже доходи, якими можливо покрити державні витрати; витрати держави повинні відображати інтереси суспільства, що робить державу дешевою, а податки – ознакою не рабства, а свободи [4].

З розвитком економічної науки принципи побудови системи оподаткування були значною мірою розвинені, а основні з них імplementовані у національні нормативно-правові акти, що визначають порядок нарахування та сплати податків.

Значним досягненням у систематизації методів та інструментів використання податків у цілях фінансового регулювання економіки стало прийняття Податкового кодексу України, в якому кодифіковано все податкове законодавство, зокрема, стосовно питань зведення всіх

податкових норм і порядку нарахування і сплати, адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів).

Система фінансового регулювання економіки податковими методами та інструментами повинна функціонувати з урахуванням певних вихідних ключових положень – принципів. Принципи податкової діяльності висвітлено у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних дослідників [5; 8; 9 та ін.].

Принципи державного податкового регулювання доцільно поділити на дві групи: *специфічні* та *загальні*. Специфічні принципи державного податкового регулювання забезпечать дотримання цілей та завдань податкової політики держави, а загальні принципи менеджменту у сфері податкової діяльності – високу ефективність управлінської діяльності.

До *специфічних принципів* державного фінансового регулювання економіки податковими методами та інструментами слід віднести ті, що викладені у Податковому кодексі України [10]: загальність оподаткування; рівність усіх платників податків перед законом; невідворотність настання визначеної законодавством відповідальності за порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норми законів або інших нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування; фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Загальні принципи державного фінансового регулювання економіки за допомогою зміни порядку нарахування та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) відповідають класичним принципам ефективного управління. Під принципами управління А. Семенов та В. Набоков [11] розуміють основні правила, які походять з дії об'єктивних економічних законів та закономірностей суспільного розвитку, якими необхідно керуватися суб'єктам управління в процесі управління конкретними об'єктами.

На підставі критичного аналізу існуючих підходів до визначення принципів менеджменту [12–14 та ін.] та з урахуванням особливостей сфери оподаткування можна визначити такі *загальні принципи* державного фінансового регулювання економіки за допомогою податкових методів та інструментів:

системність (комплексність) – охоплення всіх аспектів, функціональних напрямків, органів державної влади, наділених повноваженнями у сфері оподаткування, їх організаційних підрозділів, функцій та механізму управління, що забезпечить формування комплексної картини функціонування державного податкового регулювання та унеможливить неврахування деяких факторів, дія яких може негативно позначитися на показниках функціонування системи оподаткування;

неперервність – функціонування державного податкового регулювання має здійснюватися на постійній основі, що унеможливить невра-

хування певних подій та факторів, що відбуваються в суспільстві та господарській діяльності;

цілеспрямованість – функціонування державного податкового регулювання повинно бути спрямованим на досягнення встановлених державою завдань, які, у свою чергу, ґрунтуються на цілях соціально-економічного розвитку країни, чим буде забезпечена максимальна імовірність досягнення цілей податкової політики;

оперативність (своєчасність) – оперативне реагування органів державної влади, що наділені повноваженнями в сфері оподаткування, на зміни ключових показників функціонування національної економіки та життя адекватних заходів, чим забезпечуватиметься унеможливлення негативних проявів та напруженості у суспільстві;

регламентація – функціонування державного податкового регулювання повинно базуватися на визначених, належним чином затверджених регламентуючих нормативно-правових актах, чим забезпечуватиметься стандартизованість підходів до вирішення тих чи інших завдань податкової політики, що унеможливуватиме появу недоліків;

адаптивність – здатність органів державної влади, наділених повноваженнями в сфері оподаткування, оперативно пристосовуватися до змін в умовах ведення господарської діяльності в суспільстві та поза її межами, змін у рівні життя населення, чим забезпечуватиметься адекватність системи оподаткування реальним умовам;

простота побудови та прозорість – структура системи органів державної влади, залучених на управління в сфері оподаткування, повинна бути зрозумілою усім зацікавленим особам, чим забезпечуватиметься порозуміння між державою та платниками податків;

незалежність – державне податкове регулювання повинно бути незалежним від поточних ситуаційних потреб певних органів державної влади та платників податків, його діяльність повинна бути підконтрольною виключно вищим органам державної влади, чим забезпечуватиметься дотримання цілей та завдань державної податкової політики;

саморозвиток – державне податкове регулювання повинно оперативно виявляти перспективні завдання, що виникатимуть на майбутніх етапах розвитку економіки; удосконалювати або розробляти відповідні методи, інструменти та технології оподаткування, що забезпечуватиме адекватність оподаткування майбутнім завданням та проблемам;

автоматизація – всі процеси державного податкового регулювання мають враховувати новітні досягнення розвитку інформаційних систем та електронно-обчислювальної техніки, що забезпечуватиме максимально ефективно виконання завдань та функцій у сфері оподаткування;

податкова культура – взаємовідносини між суб'єктами державного податкового регулювання повинні ґрунтуватися на принципах партнерства, взаємної поваги, взаємодопомоги тощо.

Без уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників не залишилися і інструменти податкового регулювання економіки. Основні напрацювання у цій сфері мають Ю. Петруня [6], В. Максаковський [15], К. Міхуринська [16] та ін. Стимулюючий вплив на економічні та соціальні процеси у суспільстві держава може втілювати, маніпулюючи параметрами основних елементів податку, які визначено у Податковому кодексі України [10]: податкова ставка, податкова база, податковий період тощо.

Визначені елементи податків ототожнюються з інструментами податкового регулювання, які за їх впливом на соціально-економічні процеси в державі можна поділити на дві групи:

загальні (спрямовані на зменшення загального рівня оподаткування в країні) – передбачають зміни у визначенні бази, ставок оподаткування, порядку перерахування та термінів сплати податків до бюджету тощо стосовно усіх платників податків та створюють необхідні умови для ведення господарської діяльності в країні;

індивідуальні (спрямовані на надання прихованої допомоги платникам податків) – застосовуються до окремих груп платників податків як приховані державні субсидії на розвиток господарської діяльності (податкові пільги, звільнення від оподаткування, списання чи реструктуризація податкової заборгованості тощо), що у підсумку позитивно впливає на розвиток економіки країни в цілому.

Методи податкового регулювання, як і методи будь-якої іншої форми впливу держави на економічні процеси в суспільстві, можна поділити на три групи [17]:

правові – передбачають розробку законодавчих та інших нормативно-правових актів з метою створення єдиних для усіх платників податків умов нарахування та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), обґрунтованого надання податкових пільг та особливих умов оподаткування з метою стимулювання розвитку визначених видів та сфер економічної діяльності, територій країни або поліпшення умов життєдіяльності окремих прошарків населення держави тощо;

адміністративні – передбачають встановлення порядку застосування та проведення заходів контролю за дотриманням законодавчо закріпленого порядку нарахування та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), включають застосування усіх видів відповідальності (кримінальної, адміністративної та фінансової) за порушення норм податкового законодавства;

економічні – передбачають застосування економічних стимулюючих заходів, зокрема таких, як: податкові пільги, відтермінування сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), розстрочка сплати та реструктуризація податкового боргу тощо, створюють можливості для збільшення суми коштів, що залишаються в розпорядженні господарюючих суб'єктів та дають можливість спрямовувати додаткові ресурси

у розвиток бізнесу та поліпшення матеріального стану домашніх господарств та окремих фізичних осіб.

Застосовувати той чи інший інструмент оподаткування потрібно з урахуванням особливостей конкретного виду податку. Тому доцільно розглянути основні класифікаційні ознаки податків. Так, перша класифікація податків на основі критерію перекладання запропонована ще у XVII ст., а згодом доповнена А. Смітом [1, с. 138]. За цією ознакою податки поділяють на прямі та непрямі. До прямих слід віднести ті, що стягуються безпосередньо з факторів виробництва: земельних, трудових ресурсів та капіталу, до непрямих – ті, що пов'язані з витратами та перекладаються на споживачів.

Таким чином, реалізуючи заходи податкового регулювання та змінюючи механізм справляння прямих податків, держава має можливість впливати на собівартість виробництва товарів і послуг та змінювати величину чистого прибутку суб'єктів господарювання. Вносячи зміни до порядку нарахування та сплати непрямих податків, держава прямо впливає на витрати споживачів товарів і послуг та на обсяги споживання.

Впливати на соціально-економічний розвиток окремих територій та відповідних територіальних громад держава може через коригування переліку та співвідношень між загальнодержавними та місцевими податками, зборами (обов'язковими платежами). Йдеться про класифікацію податків залежно від статусу органів влади, які їх встановлюють, та від рівня бюджетів, куди вони надходять. У країнах з федеральним устроєм (США, Німеччина, Російська Федерація та ін.) класифікація податків за статусною ознакою більш складна. В таких країнах податки слід поділити на федеральні, регіональні та місцеві.

Аналіз чинного податкового законодавства дозволяє встановити, що поділ податків за статусною ознакою є достатньо умовним, оскільки поряд із чітким поділом податків на загальнодержавні та місцеві спостерігається ситуація, коли деякі види податків повною мірою закріплені за певними видами бюджетів, а деякі – частково, тобто розміри розподілу доходів від таких податків встановлюються державою. Таким чином, впливати на рівень соціального та економічного розвитку окремих територій за допомогою податкового регулювання держава має можливість також завдяки зміні пропорцій розподілу надходжень від певних видів податків між рівнями бюджетної системи.

Залежно від категорії платників (юридична або фізична особа) усі податки можна поділити на три основні групи: ті, що справляються з юридичних осіб; ті, що справляються з фізичних осіб, та ті, що справляються як з фізичних, так і юридичних осіб (змішані податки). З точки розу податкового регулювання держава при маніпулюванні порядком оподаткування певними групами податків має можливість впливати на показники розвитку юридичних або фізичних осіб.

Податки з юридичних осіб, з точки зору місця, яке вони займають у формуванні фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, можна поділити на три групи: податки, які включаються до ціни реалізації товарів та послуг (податок на додану вартість, акцизний податок) – держава має можливість впливати на попит на продукцію певних юридичних осіб; податки, які включаються до собівартості продукції та послуг (податок на землю, податок на майно) – держава впливає на собівартість продукції, впливаючи відповідним чином на конкурентоспроможність певних товаровиробників; податки, що нараховуються залежно від суми фінансового результату та сплачуються з прибутку (податок на прибуток підприємств) – держава має можливість впливати на суму прибутку, яка спрямовується на реінвестування у виробничий розвиток суб'єктів господарювання та на рівень доходів власників їх капіталу.

Важливим завданням при обґрунтуванні методологічних засад податкового регулювання соціально-економічного розвитку є мотивування структурно-логічної послідовності його реалізації.

Розробка стратегії податкового регулювання, як зазначають В. Сусіденко та А. Нікитішин [7], обов'язково вимагає правильної постановки цілей, а також передбачає реалізацію таких етапів: розробка стратегічних альтернатив, визначення чинників і критеріїв оцінювання результатів, обґрунтування й вибір стратегії, узгодження інтересів держави з інтересами платників, формування сукупності методів, ресурсів та інформаційного забезпечення регулювання, вплив на об'єкти, які підлягають регулюванню, реалізація обраної стратегії, контроль та оцінка результатів регулювання. Отже, вказані автори розглядають можливість здійснення податкового регулювання тільки на стратегічному рівні, інші ж рівні регулювання залишаються без уваги.

В. Плескач, А. Кулик [18], Д. Полозенко [19] вважають, що важливими умовами виконання державою функцій управління й регулювання соціально-економічних процесів є організація прогнозування, стратегічного планування і програмування. Цей підхід заслуговує на увагу, але є дещо незавершеним, оскільки не містить декількох етапів, основним з яких є контроль, оцінка результатів виконання розроблених планів та програм.

На основі дослідження існуючих наукових підходів доцільно запропонувати авторський підхід до формування структурно-логічної послідовності податкового регулювання.

Таким чином, фінансове регулювання економіки за допомогою податків, зборів (обов'язкових платежів) відбувається шляхом послідовної реалізації таких основних етапів:

- обґрунтування цілей та пріоритетів податкового регулювання;
- розробка концептуальних засад податкової політики;
- обрання моделі та форм реалізації заходів податкової політики;

- формування стратегії реалізації податкової політики держави;
- деталізація стратегії у тактиці податкового регулювання;
- формування методів та інструментів реалізації оперативних заходів податкового регулювання економіки;
- імплементація розробленої стратегії та тактики податкового регулювання економіки до податкового законодавства та підзаконних нормативно-правових актів;
- введення в дію податкових юридичних норм та практична реалізація механізму податкового регулювання економіки;
- застосування мотиваційних методів та інструментів до платників податків з метою забезпечення ефективності реалізації обраної податкової політики та фінансового регулювання економіки податковими методами;
- контроль та оцінка ефективності реалізації податкової політики країни, а також доцільності застосування тих чи інших методів та інструментів податкового регулювання економіки;
- розробка варіантів та ухвалення управлінських рішень щодо подальшої реалізації обраної податкової політики, методів та інструментів податкового регулювання економіки або вжиття заходів щодо коригування податкової стратегії та тактики.

З метою забезпечення не тільки оперативного реагування держави на зміни реалій економічної та соціальної ситуації у країні, а й формування позитивних очікувань суб'єктів господарської діяльності та населення доцільно забезпечувати стабільність податкової системи, рівність усіх платників податків та законність їх встановлення. Таким чином, незначні зміни порядку оподаткування можливі один раз на бюджетний рік шляхом внесення змін до податкового законодавства у порядку, встановленому Бюджетним та Податковим кодексами України. Кардинальні зміни в системі оподаткування повинні збігатися з термінами повноважень виборних органів державної влади, представники якої закладають у програми своєї діяльності та відповідно у законодавчі акти необхідні для економічного розвитку зміни у податковому законодавстві.

Висновки. Сутність податкового регулювання економіки та характер його впливу на основні показники соціально-економічного розвитку країни можливо визначити завдяки чіткому формулюванню його загальних (планування, організування, мотивування, контроль) та специфічних (розподільча, фіскальна, стимулююча, заборонна, структуруюча) функцій.

Для мотивування платників податків до чіткого дотримання податкових норм та правил з боку держави можуть використовуватися три основні групи мотивів: сервісні, примусу та ідеологічні.

Застосування адекватних ситуацій та оперативних заходів податкового регулювання економіки можливе завдяки створенню ефективної системи інформаційного забезпечення, завданням якого є формування

оперативної та об'єктивної інформації про стан системи оподаткування.

Заходи податкового регулювання економіки повинні реалізовуватися з урахуванням певних принципів – специфічних, дотримання яких забезпечить досягнення цілей та завдань податкової політики держави, та загальних, що спрямовані на досягнення високої ефективності управлінської діяльності у цій сфері.

Інструменти податкового регулювання, з точки зору їх впливу на соціально-економічні процеси в державі, можна поділити на: загальні (спрямовані на зменшення загального рівня оподаткування в країні) та індивідуальні (спрямовані на надання прихованої допомоги платникам податків), а методи податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни на: правові, адміністративні та економічні.

Впливати на рівень соціального та економічного розвитку окремих територій за допомогою податкового регулювання держава має можливість через зміну пропорцій розподілу надходжень від певних видів податків між рівнями бюджетної системи. Отже, за впливом окремих видів податків на економіку їх доцільно класифікувати залежно від: критерію перекладання податків; рівня бюджетної системи; категорії платників (юридична або фізична особа); впливу податків на формування фінансових результатів діяльності.

Ефективність реалізації заходів та інструментів податкового регулювання економіки залежить від того, наскільки логічно та послідовно реалізуються окремі етапи цього процесу.

Дослідження теоретико-методологічних засад фінансового регулювання економіки із застосуванням податкових методів та інструментів доцільно продовжити в напрямку вивчення зарубіжного досвіду щодо податкового регулювання економіки та оцінки можливості його використання у вітчизняній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Государственное регулирование национальной экономики* : учеб. пособие / С. С. Арбузов, И. В. Бушуева, О. И. Вапнярская и др. ; под ред. Н. А. Платоновой, В. А. Шумаева, И. В. Бушуевой. — М. : Альфа-М: ИНФРА-М, 2008. — 653 с.
2. *Фінансово-кредитні методи державного регулювання економіки* : монографія / А. І. Даниленко, О. І. Береславська, Є. О. Бесараб та ін.; за ред. А. І. Даниленка. — К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. — 415 с.
3. *Новицький В. Є.* Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В. Є. Новицький // *Фінанси України*. — 2007. — № 10. — С. 60–73.
4. *Государственное регулирование экономики* : учеб. пособие / И. И. Столяров, И. Н. Мысляева, О. В. Катихин и др. ; отв. ред. И. И. Столяров. — М. : Дело, 2001. — 280 с.

5. Рева Т. В. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Т. В. Рева. — К. : Центр навч. л-ри. — 2003. — 282 с.
6. Петруня Ю. Податкові інструменти регулювання економічних процесів / Ю. Петруня // Вісн. Київ. нац. торг.-екоп. ун-ту. — 2012. — № 5. — С. 59–66.
7. Сусіденко В. Т. Сучасна сутність і архітектоніка податкового регулювання розвитку суспільства / В. Т. Сусіденко, А. О. Нікітішин // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 1(127). — С. 234–242.
8. Джигалов С. О. Система оподаткування та її вплив на соціально-економічний розвиток і фінансове забезпечення регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екоп. наук : спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / С. О. Джигалов. — Ірпінь, 2006. — 22 с.
9. Морозова А. А. Экономические и организационно-управленческие аспекты налогового регулирования / А. А. Морозова // Terra economicus. — 2011. — № 1. — Т. 9. — С. 126–129.
10. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 608 с.
11. Терминология менеджмента : Словарь / сост. А. К. Семенов, В. И. Набоков. — М. : Маркетинг, 2002. — 224 с.
12. Менеджмент для магистров : учеб. пособие / А. А. Епифанова, С. Н. Козьменко, А. И. Андронов. — Сумы : Унив. кн., 2003. — 762 с.
13. Менеджмент організацій : підручник / Л. І. Федулова, І. В. Сокирник, В. В. Стадник та ін. ; за заг. ред. Л. І. Федулової. — К. : Либідь, 2004. — 448 с.
14. Большая экономическая энциклопедия / [авт. и состав. Т. П. Варламова и др.]. — М. : Эксмо, 2007. — 816 с.
15. Максаковский В. П. Свободные экономические зоны / В. П. Максаковский // География. — 2002. — № 5. — С. 21–25.
16. Михуринская Е. А. Экономико-организационное обеспечение формирования социальноориентированной экономики региона (на материалах АР Крым) : монография / Е. А. Михуринская. — Симферополь : Нац. акад. природоохран. и курорт. строительства, 2009. — 464 с.
17. Фінансово-кредитний механізм державного регулювання економічного зростання / Г. І. Башнянін, М. В. Корягін, Б. І. Кабаці та ін. — Л. : Вид. Львів. комерц. акад., 2011. — 224 с.
18. Плєскач В. Л. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку / В. Л. Плєскач, А. В. Кулик // Фінанси України. — 2009. — № 10. — С. 27–35.
19. Полозенко Д. В. Планово-індикативне й бюджетне планування в умовах ринку / Д. В. Полозенко // Фінанси України. — 2008. — № 7. — С. 74.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2014.

Svyschuk A. Methodological principles of tax regulation.

Background. The tax system is an important tool of state influence on the socio-economic development. The effectiveness of this tool depends on how clearly and appropriately certain techniques and tools of tax policy are applied, and whether certain

stages of this regulation are implemented in a logical consistency in compliance with the key principles.

Review of scientific sources has showed that the existing scientific papers do not provide a complete picture of the formation of structural and logical consistency of regulation of national economic development by tax methods and instruments. It somehow reduces the effectiveness of salable state tax policy measures.

The purpose of this article is to study the theoretical propositions and develop practical recommendations for improving the methodological principles of tax regulation of the economy.

Results. Theoretical positions and practical recommendations for improving the methodological principles of tax regulation of the economy have been substantiated. Namely general and specific features of tax policy have been identified, list of key (general and specific) principles of economic regulation by tax methods and major tax methods and tools for economic development regulation have been proposed, basic approaches to the classification of taxes in terms of their impact on the socio-economic development of the state have been formulated, structurally logical sequence of tax regulation of the economy have been defined.

Conclusion. Tax regulation of economic and social development of a country requires a clear substantiation of its methodological principles. This will ensure consistency of implementation and the relationship of certain regulatory measures, and therefore the maximum effectiveness of economic regulation by tax methods and instruments will be reached.

Keywords: tax regulation of the economy, functions of tax regulation of the economy, principles of tax policy, tax instruments of economic regulation methods, techniques and tools of tax policy, structural and logical consistency of the tax regulation of the economy.

REFERENCES

1. *Gosudarstvennoe regulirovanie nacional'noj jekonomiki* : ucheb. posobie / S. S. Arbuzov, I. V. Bushueva, O. I. Vapnjarskaja i dr. ; pod red. N. A. Platonovoj, V. A. Shumaeva, I. V. Bushuevoj. — M. : Al'fa-M: INFRA-M, 2008. — 653 s.
2. *Finansovo-kredytni metody derzhavnogo reguljuvannja ekonomiky* : monografija / A. I. Danylenko, O. I. Bereslavs'ka, Je. O. Besarab ta in.; za red. A. I. Danylenka. — K. : In-t ekonomiky NANU, 2003. — 415 s.
3. *Novyc'kyj V. Je.* Podatkove reguljuvannja v systemi instrumentiv social'no-ekonomichnogo rozvytku: pytannja metodologii' / V. Je. Novyc'kyj // *Finansy Ukrainy*. — 2007. — № 10. — S. 60–73.
4. *Gosudarstvennoe regulirovanie jekonomiki* : ucheb. posobie / I. I. Stoljarov, I. N. Mysljaeva, O. V. Katihin i dr. ; otv. red. I. I. Stoljarov. — M. : Delo, 2001. — 280 s.
5. *Reva T. V.* Podatkovyj menedzhment : navch. posib. / T. V. Reva. — K. : Centr navch. l-ry. — 2003. — 282 s.
6. *Petrunja Ju.* Podatkovi instrumenty reguljuvannja ekonomichnyh procesiv / Ju. Petrunja // *Visn. Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-tu*. — 2012. — № 5. — S. 59–66.
7. *Susidenko V. T.* Suchasna sutnist' i arhitektonika podatkovogo reguljuvannja rozvytku suspil'stva / V. T. Susidenko, A. O. Nikitishyn // *Aktual'ni problemy ekonomiky*. — 2012. — № 1(127). — S. 234–242.
8. *Dzhygalov S. O.* Systema opodatkuvannja ta i'i' vplyv na social'no-ekonomichnyj rozvytok i finansove zabezpechennja regionu : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekon. nauk : spec. 08.04.01 "Finansy, groshovyj obig i kredyt" / S. O. Dzhygalov. — Irpin', 2006. — 22 s.

9. *Morozova A. A.* Jekonomicheskie i organizacionno-upravlencheskie aspekty nalogovogo regulirovanija / A. A. Morozova // Terra economicus. — 2011. — № 1. — Т. 9. — S. 126–129.
10. Podatkovyj kodeks Ukraïny / Verhovna Rada Ukraïny. — K. : Jurinkom Inter, 2012. — 608 s.
11. *Terminologija* menedzhmenta : Slovar' / sost. A. K. Semenov, V. I. Nabokov. — M. : Marketing, 2002. — 224 s.
12. *Menedzhment* dlja magistriv : ucheb. posobie / A. A. Epifanova, S. N. Koz'menko, A. I. Andronov. — Sumy : Univ. kn., 2003. — 762 s.
13. *Menedzhment* organizacij : pidruchnyk / L. I. Fedulova, I. V. Sokyrynyk, V. V. Stadnyk ta in. ; za zag. red. L. I. Fedulovoi'. — K. : Lybid', 2004. — 448 s.
14. *Bol'shaja* jekonomicheskaja jenciklopedija / [avt. i sostav. T. P. Varlamova i dr.]. — M. : Jeksmo, 2007. — 816 s.
15. *Maksakovskij V. P.* Svobodnye jekonomicheskie zony / V. P. Maksakovskij // Geografija. — 2002. — № 5. — S. 21–25.
16. *Mihurinskaja E. A.* Jekonomiko-organizacionnoe obespechenie formirovanija social'no-orientirovannoï jekonomiki regiona (na materialah AR Krym) : monografija / E. A. Mihurinskaja. — Simferopol' : Nac. akad. prirodohran. i kurort. stroitel'stva, 2009. — 464 s.
17. *Finansovo-kredytnyj* mehanizm derzhavnogo reguljuvanija ekonomichnogo zrostanja / G. I. Bashnjanin, M. V. Korjagin, B. I. Kabaci ta in. — L. : Vyd. L'viv. komerc. akad., 2011. — 224 s.
18. *Pleskach V. L.* Metodologichni zasady derzhavnogo reguljuvanija finansovo-ekonomichnogo rozvytku / V. L. Pleskach, A. V. Kulyk // Finansy Ukraïny. — 2009. — № 10. — S. 27–35.
19. *Polozenko D. V.* Planovo-indykatyvne j bjudzhetne planuvannja v umovah rynku / D. V. Polozenko // Finansy Ukraïny. — 2008. — № 7. — S. 74.